සංරක්ෂිත ලුම්බිණිය සහ අසංරක්ෂිත කපිලවස්තු පුරාවත

මායාදේවී ආරාමයේ සිදුහත් උපත නිරූපිත පැරණි පාෂාණමය කැටයම

බුදුන්වහන්සේ වැඩි කලයේ වැඩ සිටි කපිලවස්තුපුර නිග්‍රෝධාරාමයේ ස්ථවිරුන් විනාශමුඛයට පත්වී ඇති ආකාරය

කපිලවස්තුපුර මහ මායා දේවියගේ හත්මාවශේෂ තැන්පත් දහඩ

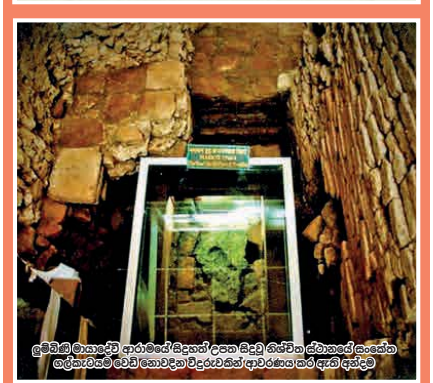
ලුම්බිනී මායාදේවී ආරාමයේ 'සිදුහත්' උපත සිදුවූ නිශ්චිත ස්ථානයේ සංකේත ගලින්කැටයම් වෙළී නොවදින විදුරුවකින් ආවරණය කරලා ඇති අන්දම

කපිලවස්තුපුර 'නිග්‍රෝධාරාම' වෙහෙරේ විනාශමුඛයට පත්වෙමින් පවතින ඉපැරණි කැටයම්

වෙසඟ, සිදුහත් කුමරුන් ජන්මලාභය ලද අසිරිමත් ලුම්බිණිය පිළිබඳ බැතිබර මතකය බොදුනු සිත් සතන්හි කුළුගන්වන අසිරිමත් සමයකි. එවන් මොහොතක ත්‍රිපිටකය සහ මඳකඳි සිදු කළ පුරාවිද්‍යාත්මක ගවේෂණ හෙළි කළ නව හඳුනා ගැනීම් ආශ්‍රයෙන් සංග්‍රහ කෙරෙන මෙම ලිපියෙන් පාඨක ඔබට මතකින් ලුම්බිණිය සහ කපිලවස්තුපුර වෙත සමීප වන්නට අවකාශයක් සලසනු යයකි.

"ආනන්ද, ලුම්බිණිය තථාගතයන් ජනිත වූ ස්ථානයයි. එය සැදැහැතියන් විසින් දැකිය යුතු අනිත්‍ය ස්වභාවය පිළිබඳව සම්ප්‍රජානනය හා වටනා ගැනීම ඇති කර ගත යුතු ස්ථානයකි. මෙම ස්ථානය පැදකුණු කරන අයකු මරණින් මතු යහපත් ආත්ම භාවයක දෙවිලොව උපත ලබනු නිසැකය."

මෙනයින් මහා පරිනිර්වාණ සූත්‍රයේ සඳහන් පරිදි ගෞතම සිදුහත් කුමරු උපත ලද ලුම්බිණිය, බුද්ධත්වය ලද බුද්ධගයාව, දම්සක් පැවතුම් සූත්‍රය දේශනා කළ ඉසිපතනාරාමය හා සම්බුද්ධ පරිනිර්වාණය සිදු වූ කුසිනාරාව බෞද්ධයන් විසින් දැකිය යුතු පැදකුණු කළ යුතු අති පූජනීය ස්ථානයන් සේ සැලකේ.

යථෝක්ත බෞද්ධ කේන්ද්‍රස්ථාන අතුරින් බුදු උපත සිදු වූ පරම පිවිතුරු ලුම්බිණි පුද බිම පිහිටියේ නේපාලනයේ දකුණු දිනාගනාව සීවලින් කදුකරය පාමුල රටෙරායි ප්‍රදේශයෙහි රුමෙන්දෙ ගම් පියසෙහිය.

ලුම්බිණිය ආසන්නයෙහි පිහිටි ගෞතම බුද්ධ නම් වූ ප්‍රාදේශීය ගුවන් තොටුපොළට ශ්‍රී ලංකාවේ සිට හතුළු ගුවන් සේවාවන් නොමැත. නේපාලයේ කත්මණ්ඩු ගුවන් තොටුපළෙහි සිට කිලෝමීටර් හාරසියක දුරින් පිහිටි ලුම්බිණිය ආසන්නයේ පිහිටි ගෞතම බුද්ධ ප්‍රාදේශීය ගුවන් තොටුපළට යා හැක්කේ කුඩා ප්‍රාදේශීය ගුවන් යානයකින් පමණි. ගොඩබිම් මාර්ගයෙන් ලුම්බිණිය වෙත ළඟා වීමේදී යා යුතුව ඇත්තේ තිමාලය පාමුල බෑවුම්, ගංගා මිටියාවත්, ඝන වනාන්තර පසු කරමිනි. ගිරි දුර්ග, ජල දුර්ග පසු කරමින් යා යුතු වූ මෙම මඟන් මග අති දුෂ්කරය. එහෙත් මග දෙපස හරිත වන පරිසරය, එකී ගරණ වන සතුන් හා සියයාතුන්ගේ නිත්නාදය ගමන පුරාවස්ථ අප අවදියෙන් තබන සුළය. තිමාලය ගිරි පවුරු මුදුනින් ඇද හැළෙන දැඩිවූත්ත තිමි කැටි සඤ්ඤ ගංගා වෙතින් වනගය වන සිසිලස වන්දනාකරුවන්ගේ ගත තැවරෙන්නේ ඔවුන්ගේ සරණැළ නිවාලමිනි.

සියවස් කිහිපයකට පෙර බුදු උපත සිදු වූ අතියය හැඳුම්බර අවස්ථාව අප මනසෙහි උපකල්පනය වන සෙයකි.

ක්‍රිස්තු පූර්ව 563 වී එක්තරා පැහැබර දිනයකි. පෙරදිග අහසේ වෙසක් පසළොස්වක සඳ මෝදු වෙමින් පැවතිනි. කිඹුල්වත්පුර සිට මහ පෙරහරින් වඩනා පින්වත් මාතාවකි. ඕ මහා මායාවෙය. මහා මායාවන් ගමන් විඩාව දුරු කර ගැනීමේ රිසියෙන් ලුම්බිණි සාල වනයට පිවිසියාය. සිඟිල් නිල් දිය පිස ගැළි සුළඟ ඇයගේ විඩාව නිවාලීය. තුරු නිස් නෙක මලින් ගැවසිණි. මල් සුගන්ධයෙන්, මහාමායා මාතාවන් සිත කිසියම් ප්‍රමෝධමත් පහන් සිහිවිල්ලක් ජනිත විය. මලින් බරව තිබූ සල් අත්තකින් මලක් හෙළා ගැනීමට ඇය තුරත දිදු කළාය. තිමේසයකින් මහාමායා සුසිත සිදුහත් කුමරු බිහි වූයේ දෙරණ සලිත කරලමිනි.

එසද සතර වරම් දෙවිවරු බෝසතුනට ඕත සමා, "මහා මායාවනි, ඔබට භාග්‍යවත් පුතකු උපන, තුධුවනු මැනවැයි" පෙපළෝය.

සිදුහත් කුමරුන් ආශ්චර්යමත් ලෙසින් සත් පියුම් මත පා තබමින්,

"අග්‍රගෝ හමස්මි ලෝකස්ස
ජෙට්ඨකෝ හමස්මි ලෝකස්ස
සෙට්ඨකෝ හමස්මි ලෝකස්ස
අයමන්තිමා ජාති නත්ථිදානි
පුනබ්භවෝ" යනුවෙන් උදාන වාක්‍ය පෙපළේය.

සිදුහත් උපතින් පසුව ලෝකයාට ලුම්බිණිය පිළිබඳව තොරතුරු වාර්තා වන්නේ ක්‍රිපූ. 249න් පසුවය. ඒ මෞර්ය වංශීය ධර්මාශෝක මහා අධිරාජයා සිය රාජාභිෂේකයෙන් විසිවැනි වස ලුම්බිණියට පැමිණ පුජනීය අඩවිය වැඳ පුදා ගැනීමෙන් අනතුරුවය.

අශෝක නිරිඳුන් පමණ පැමිණි උපගුප්ත මහරහතන් වහන්සේ සිය ඥාදි බලය යොමු කර සිද්ධාර්ථ කුමාර උත්පත්තිය සිදු වූ ස්ථානය නිර්ණය ලෙසම පෙන්වා දෙනු ලැබිණි. අනතුරුව එම ස්ථානයෙහි ස්මාරක ස්ථම්භයක් සහ ගිලා ලේඛනයක් ස්ථාපනය කිරීමට අශෝක අධිරාජයා පියවර ගනු ලැබුවේ මතු එම ස්ථානය ලෝකයාට පහසුවෙන් දැන හඳුනා ගැනීමට අවස්ථාව සලසා දීමේ අභිලාෂයෙනි. ලුම්බිණියේ ඒවමාන සංකේතය ලෙස සැලකෙන මෙම පුකට ස්මාරකයෙහි මුදුන සතුරු උවදුරුවලින් කැඩී ගොසිනි. එකී වන්නේ උස අඩි 13 1/2 ක් පමණය. සෙල් ලිපියෙහි 'හිදු බුදු ජානෙ' ගාතා මුණි මෙහි උපත ලැබීය යන වැකිය සඳහන්ය.

ධර්මාශෝක අධිරාජයාගේ ලුම්බිණි සම්ප්‍රාප්තියියට අනතුරුව ලොව නන්දෙසින් විවිධ දේශ සංචාරකයින් මෙම පුද බිම වෙත පැමිණි බව රෙතිහාසික ලේඛන මගින් සනාථ වේ.

සෙංග් සායි (ක්‍රි.ව. 3 වන සියවස), ෆාහියන් (ක්‍රි.ව. 4 වන සියවස) හා තියුං සාංග් (ක්‍රි.ව. 6 වන සියවස) යන ප්‍රසිද්ධ චීන ජාතික දේශ සංචාරකයන් තිදෙනා විසින් ද ලුම්බිණිය නරඹා ඇත. ඒ අතරින් තියුං සාංග් දේශාටන වාර්තාවේ ලුම්බිණිය පිළිබඳව දීර්ඝ විස්තරයක් හමුවේ. සල් ගසේ අක් කොටස, ලෙවතයෙන්, අශෝක තුරුණ, පුෂ්කරණ පොකුණ, කෙලර් ගංගාව හා ශීත හා උණුසුම් උල්පත්වල පුභව ස්ථාන ද මවුන් දැකගත් බව සටහන් කර ඇත.

කත්මණ්ඩුවේ මල්ල රාජධානියෙහි බටඟිර නේපාල කප්ණාලිහි රිපු මල්ල රජු (ක්‍රි.ව. 1312) ලුම්බිණිය නරඹා, අශෝක තුරුණ මුදුනෙහි 'ඕම්මණි පද්මෙ හුම් රිපු මල්ල චිරං ජයතු' යනුවෙන් සිය පැමිණීම පිළිබඳව එකී සටහනක කෙටුම් පත් කළේය.

කාලයාගේ වැලි තලාවෙන් වැසී, වනගතව පැවිති ලුම්බිණිය 1896 සොයා ගැනීමේ ගෞරවය මිම් වන්නේ එවකට පල්පාති අණ්ඩුකාර තැන වූ පේරාරල් බඩිගා මම්පර් හා ත්‍රිතාපාය ඉන්දියා පුරාවිද්‍යා ගවේෂකයකු වන ආචාර්ය ඇලොයිස් ෆර්හර් යන විද්වතුන් දෙපළටය. 1899 දී පී.සී. ඉබර්ගි විසින් කළ කැණීම්වලදී සිදුහත් උපත නිරූපිත ඉර්තිය හා අඩව වූ ව්‍යුහමය තෝරණයක් හඳුනා ගනු ලැබිණි. 1932 දී පෙනෙරාල් කේතර් සමිසර් ස්ථූප කිහිපයක් හා ආරාමයන්ගේ නටබුන් සොයා ගනු ලැබීය.

1956 දී මහේන්ද්‍ර රජතුමා ලුම්බිණිය වැඳ පුදා ගැනීමට පැමිණිම, මෙම පුජා භූමියේ තවදුරටත් ඇති විමට හේතුවක් විය. එතුමා විසින් ලුම්බිණිය සංවර්ධනය උදෙසා යෝජනාවක් ජාතාන්තර බෞද්ධ මහා සම්මේලනයට ඉදිරිපත් කළේය. 1967 අප්‍රේල් මාසයේ දී මෙම පුද බිමට පැමිණි එක්සත් ජාතීන්ගේ සංවිධානයේ මහ ලේකම් යූතාන්, ලුම්බිණිය සංවර්ධන වැඩපිළිවෙළ සඳහා ජාතාන්තර අනුග්‍රහය ලබාදීමට වැඩපිළිවෙළක් සැලසුම් කළේය.

වෙවෙලා මිත්‍රා බාලු, ක්‍රිෂ්ණා රිජාල් ආදී පුරාවිද්‍යාඥ ගවේෂකයෝ රාශියක් ලුම්බිණිය පුදබිම කැණීම් කර වැළලී ගොස් තිබූ නටබුන් සොයා එය තහවුරු කිරීමට ක්‍රියා කළහ.

පුරාවිද්‍යා කැණීම් මගින් ප්‍රතිෂ්ඨාපනය කරන ලද මායා දේවි ආරාමය, සම්බුදු උපතේ 2547 වැනි සංවත්සරය යෙදුණු 2003 මැයි මස 16 වන වෙසක් පූන් පොහෝ දින මහජනතාව වෙනුවෙන් විවෘත කරනු ලැබිණි. එම ආරාමයේ අත්තිවාරමේ තෂ්ටාවශේෂ බිම් මහලේ දැකිය හැකිය. ආරාමය තුළ අශෝක ස්ථම්භයට සමාන්තරව පොළොවෙන් මතු කර ගන්නා ලද, පින්වත් කුමරු වම් කුසින් බිහිවන අවස්ථාව නිරූපිත ඉර්තියක් පිහිටියේය. මෙකී ආරක්ෂාව සඳහා තද පහකමින් යුත් වෙඩි පොවදින විදුරුවකින් ආවරණය කර ඇත. සතරවරම් දෙවිවරුන් විසින් කුමරුන් පිළිගැනීම සිදු වූ ස්ථානය ස්මරණය කිරීමට ඉදිකළ ලුප සතරක නටබුන් ද මම ආසන්නයේ දැකගැනීමට හැකි වේ.

ඉතා මැනක දී එංගලන්තයේ ඩර්හැම් විශ්වවිද්‍යාලයේ රොබින් කනිංහැම් ප්‍රධාන පුරාවිද්‍යා කණ්ඩායමක් විසින් මායා දේවි ආරාමය ඇතුළත භූමියෙහි කරන ලද කැණීම් මගින් විස්මිත තොරතුරු ගණනාවක් අනාවරණය විය. දැනට පවතින මායා දේවි විහාරයේ අඩිතාලමට යටින් හු ගර්භයේ පැරණි විහාර ගෘහයක් මෙම කැණීම්වලදී සොයාගෙන ඇත. හු ගර්භයෙන් මතු වූ ගොඩනැගිල්ල මහා මායාවන් සිදුහත් කුමරුන් බිහි කරන අවස්ථාවේ තිබුණ යැයි සැලකෙන ඓතිහාසික සල් ගස ආවරණය කර තැනූ බෝධිඝරයක් විය හැකි බව වවුනු ප්‍රකාශ කරති. එකී ගරුවූ වැටක නටබුන් හමු වී ඇත. ඒ මධ්‍යයෙහි තිබූ වළේ සල් වෘක්ෂයේ දිරා ගිය කොටස් මතු කර ගැනීමට ද ඔවුහු සමත් වී ඇත. හමු වූ පුරාවස්තු කාබන් සමස්ථානිකය යොදා පරීක්ෂණයට භාජන කළ අවස්ථාවේ එකී අතීතය ක්‍රිපූ. 550 තරම් ඇතට දිව යන බව අනාවරණය විය.

1978 දී කොන්සෙන්ටැංගේ ලුම්බිණි, මූලික සංවර්ධන ගැටැළුම ක්‍රියාවට තැංවීම ඇරඹිණි. එම සංවර්ධන සැලැස්සට අනුකූලව ලුම්බිණිය පුජා භූමිය හා ඒ ආශ්‍රිත ප්‍රදේශය ප්‍රධාන කලාප තුනකට වෙන් කරනු ලැබිණි. ලුම්බිණි ග්‍රාමය, ආරාමික කලාපය හා පුජනීය උද්‍යානය වශයෙන් එම කලාප 3 මත කෙරෙණි. තෙලව් ගංගාව අසබඩ පිහිටි පුජනීය උද්‍යානයට අශෝක ස්ථම්භය මැදි කරගෙන මායා දේවි ආරාමය, පුෂ්කර පොකුණ හා ඒ අවට පිහිටි නටබුන් සහිත ප්‍රදේශය ඇතුළත්ය. පුජනීය උද්‍යාන කලාපය හා ලුම්බිණි ග්‍රාමීය කලාපය මධ්‍යයේ ආරාමික කලාපය පිහිටියේය. විවිධ ජාතීන් ලුම්බිණිය වන්දනා කිරීමට පැමිණි විට ඔවුනට තවාතැන් ගැනීම හා තම රටට ආවේණික අන්දමින් ආරාම පිහිටුවා ගැනීම පිණිස බිම් කැබලි 41ක් වෙන් කර ඇත. මෙකී නැගෙනහිර තීරුවෙහි පිහිටි බිම් කොටස් රෙජවාඩ් ආරාම සඳහා ද, බටහිර තීරුව මහායාන ආරාම සඳහා ද වෙන් වී ඇත.

රෙජවාඩ් ආරාම පිහිටි නැගෙනහිර තීරුවෙහි ශ්‍රී ලංකා රජය විසින් ඉදි කළ මනරම් ශ්‍රී ලංකාරාමය පිහිටියේය.

ලුම්බිණිය වන්දනාමාන කිරීමට යන ශ්‍රී ලංකා බෞද්ධ බැතිමතුන් අතරෙන්, ලුම්බිණිය ආසන්නයේ කපිලවස්තු පුර පිහිටි අතියයින්ම වැදගත් ඉපැරණි බෞද්ධ සිද්ධස්ථාන හා නටබුන් දැක බලා වැඳ පුදු ගැනීමට යොමු වන්නේ ඉතා සුළු පිරිසක් බව ද නිරීක්ෂණය වේ. ඊට මූලික හේතුව වැඩි පිරිසක් ඒ පිළිබඳව දැනුම්වත් නොවීම බව ද අනාවරණය වේ. බුදුන් වහන්සේ වැඩි කලත් ජීවමානව වැඩසිටි නිග්‍රෝධාරාමය, සිදුහත් කුමරුන් ශෛශවික්ෂනය කළ රජවාසල නැගෙනහිර ප්‍රකාරය ආශ්‍රිත බිහිදෙර, සුදොදන් මාළිගාවේ තටුවන්, සුදොදන් නිරිඳන්ගේ හා මහා මායා දේවියගේ හත්මාවශේෂ තැන්පත් කළ දාගැබ යුත්මය, රාහුල කුමරුන් පැවිදි කළ කුටිය, බුදුන් වහන්සේ වෙත පැත් සැපයීමට සැකසූ සක්කල ළිඳ ආදී බුදු සිරිත හා සබැඳි ස්ථාන රාශියක් ලුම්බිණි පුද බිම ආසන්නයේ පිහිටි කපිලවස්තු පුරවරයෙහි ඒවමානව දක්නට ලැබේ.

ලුම්බිණිය මැනවින් සංරක්ෂණය කර තිබුණද, කපිලවස්තු පුරවරයේ පිහිටි බුදු සිරිපා පහස ලද ඉතත සඳහන් කළ ස්ථාන කිසිසේත් සංරක්ෂණය කර නොමැත. පැරැණි කැටයම් සහිත නිග්‍රෝධාරාමය ඇතුළු සම්බුදු පහස ලද සෙසු අතිශයින්ම වටිනා පුරාවස්තු, අව්වට සහ වැස්සට නිරාවරණයව විනාශ වෙමින් පවතින අයුරු අපට සියැසින් දැක බලා ගැනීමට හැකි විය.

ලුම්බිණිය මායාදේවී ආරාමයේ 'සිදුහත්' උපත සිදු වූ නිශ්චිත ස්ථානයේ සංකේත ගලින්කැටයම් වෙළී නොවදින විදුරුවකින් ආවරණය කරලා ඇති අන්දම

කපිලවස්තුපුර 'නිග්‍රෝධාරාම' වෙහෙරේ විනාශමුඛයට පත්වෙමින් පවතින ඉපැරණි කැටයම්

සටහන හා ඡායාරූප
ආචාර්ය - ගාමිණී කාරියවසම්